

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Autor: Mgr. Pavol Labuda, PhD.

Názov: *Aristotelova teória jazyka*

Oponent: doc. PhDr. Vladimír MARKO, PhD.

Celkové zhodnotenie habilitačnej práce:

Práca má 151 strán, z toho samotný text obsahuje 117 strán (od strany 13 po stranu 130, ak nezapočítame literatúru, skratky, súhrn a indexy). Úvod obsahuje 21 strán a centrálna časť práce 89 strán, kým záver 5 strán.

V úvode autor podáva metodický náčrt svojho výskumu a vysvetľuje svoje východisko pre skúmanie jazyka ako rozhodnutie pre „selektívno-interpretačný“ lingvistický model (podľa Gvoždiaka), Interpretáčnej selekcie (ak som dobre pochopil autorov zámer) sa opierajú o pomocné vedy, ktoré by mali lepšie a hlbšie podchytiť komplexnosť a dimenzie jazyka a umožniť a poskytnúť „komplexnú odpoveď na otázku *ako vyzerá Aristotelova teória jazyka*“ (p. 19). Príklad, ktorý uvádza (z Arist., *DA* 403a) by mal znázorniť tento metodologický postup. I keď Aristoteles nemá definitívnu verziu koncepcie jazyka alebo spis výlučne venovaný jazyku, samotným cieľom práce je pokus o preukázanie autorovej hypotézy, že v Aristotelovom korpuse sa dajú nájsť podklady, ktoré preukazujú, že sa taká teória z dostupných prác dá rekonštruovať v rámci jeho prírodnej filozofie. Rozlišuje dva prúdy záujmu o jazyk z dvadsiateho storočia. Jeden pochádzajúci z analytickej filozofie (a „návratu k jazyku“), ktorý sa sústreďuje na problematiku signifikácie, významu, kompozicionality či logického vyplývania. Druhý prúd, ktorý vychádza zo sociálno-pragmatickej pozície, venuje svoj záujem o jazyk a reč

Aristotelovým vyjadreniam o biologických, psychologických a sociálnych aspektoch jazykového konania. Autor uvádza moderné práce orientované na tieto témy a vyjadruje sa, že práve tento druhý prúd predstavuje ťažisko jeho záujmu. Ale teraz niekoľko strán venuje Aristotelovej teórii vedeckého poznania a stanovisku Qiantottoovej o tom, že vedecké bádanie je *problem solving* aktivita, pričom v poznámke uvádza aj Lennox ([2014:25,30], ktorý sa prikláňa k stanovisku pochádzajúcemu od Rossa, že Aristotelovu snahou bola skôr správna „formulácia vedeckého problému“ alebo výskumnej otázky). Keďže táto časť sa zjavne netýka centrálnej autorovej otázky, autor sľubuje, že tieto metodologické témy budú hrať určitú rolu pri ďalšom rozbere.

Až na strane 30 autor podáva zosumarizovaný celkový zámer svojej práce („Aristotelovo chápanie a vysvetľovanie ľudskej reči a jazyka“), ktorej cieľom je „rekonštrukcia Aristotelovej teórie jazyka“, pričom dodáva, že „pod Aristotelovou teóriou jazyka mám na mysli buď systematický (explicitný) alebo aspoň systematizovateľný (implicitný) výklad fenoménu jazyka, ktorý nie je vnútorne protirečivý a ktorý je v súlade s ostatnými teóriami, ktoré Aristoteles formuloval,“ (vlastne, opakuje pracovné hypotézy už uvedené na str. 19).

Autor sa teraz opiera na integracionistickú myšlienku, že fonéma je zároveň „fyziologickou, psychologickou, akustickou aj abstraktnou entitou,“ a pokračuje názorom, že s tým by súhlasil aj Aristoteles – „že každý jav môže a má byť skúmaný z viacerých perspektív a že pri týchto skúmaniach potom prichádzame k rozmanitým vysvetleniam toho istého javu.“ Keďže Aristotelove skúmanie jazyka (ako *predmetu* a ako *nástroja*) nachádzame „rozptýlené v celom jeho

diele“ a z jeho textov sa „nedá priamo extrahovať homogénna teória jazyka“, autor sa snaží o akúsi „integráciu“ týchto častí (v presvedčení, že „že integracionizmus je adekvátna reakcia na fakt multidimenzionálnosti ľudského jazyka“, s. 34) a navrhuje nasledujúci postup: „začať biológiou reči, pokračovať psychológiou a sociológiou významu a dopracovať sa až k filozofii jazyka ako systému“ (s.30).

Autor sa teraz venuje častiam prác, v ktorých Aristoteles rozoberá vznik hlasu a funkčnú závislosť orgánov potrebných na jeho produkciu – hlas je (artikulovaný) zvuk, ktorý má význam (σημαντικὸς γὰρ δὴ τις ψόφος ἐστὶν ἢ φωνή, Arist. DA 420b32-3). Ďalšou snahou je predstaviť, že táto téma je aj časťou Aristotelových prírodovedeckých bádání, v ktorých sa cez klasifikačnú, resp. funkčnú štruktúru rozlišuje *zvuk*, *hlas* a *reč* (ψόφος, φωνή, διάλεκτος – pričom διά-λεκτος, artikuláciu, autor interpretuje ako *reč*, neskôr v texte λόγος; o terminologických dištinkciách medzi λόγος a διάλεκτος sa dozvedáme až z poznámky 64, zo s. 48 ako aj neskôr, na strane 53 ako aj poznámky 193, s. 98 a pozn. 210, s 106; s. 129: λόγος je „ľudský jazyk“). K rekonštrukcii, ktorú ponúka Buzássyová, autor pridáva dve dodatočné premisy, aby poukázal na klasifikačnú tranzitivitu súvisiacich prvkov v genéze zmysluplného hlasu a nakoniec vytvára obraznú štruktúru Aristotelom použitých príkladov (v tabuľke by sme očakávali aj rekapituláciu miest, na ktorých sa príklady u Aristotela objavujú).

V tretej kapitole autor pokračuje vo svojom programe a uvádza psychologické aspekty ľudskej reči a pozerá sa na jazyk ako činnosť duše. Pričom autor má pravdu (keď uvádza zmienky o štyroch výkonoch z DA), že Aristoteles obhajuje (vo svojej hylomorfickej analýze zmeny), že nie je možné, že pohyb (resp. zmena) patrí k duši (DA 406a2). Z jednej strany, duša sa nepohybuje, kým z druhej predsa umožňuje pohyb a je kapacitou zmeny (DA 408a34-b18)¹ – na str. 125 autor duševné zážitky interpretuje ako pohyby duše (duševné pohnutia).

Autor ďalej rozoberá psychické *funkcie* (resp. kognitívne prvky) duše, ich (kauzálnu) závislosť a usporiadanie ako aj prípadnú samostatnosť – to sú vnímanie (aisthésis), predstavivosť (fantasia), myslenie (noésis). Sleduje výklad Aristotelovho poradia a rozboru túžby (*orexis*) ako zdroja pohybu a konania živočíchov a jej funkcionálne prepojenie s rozumom a inými uvedenými kognitívnymi prvkami. Tak sa autor dostáva k téme koordinácie, ktorá umožňuje hlasový a rečový prejav. Náš dojem je, že autor možno mohol lepšie a detailnejšie vysvetliť príklady, ktoré uvádza, ako aj mechanizmus, ktorý je v pozadí (tvorby) rečového prejavu človeka.

Štvrtá kapitola je venovaná účelovosti ľudskej reči, jazyku ako prostriedku a jeho spoločenskej rovine. Táto stránka jazyka (presvedčanie a zmena postojov, súdne pojednávanie a chvála) sa objavuje väčšinou v Aristotelových rétorických a politických dielach. Autorom uvedený Aristotelov „konvencionalizmus“ (problematizovaný čiastočne aj v pozn. 159 a s. 126) alebo symbolická funkcia jazyka, jeho sémantická stavba a predikácia (tiež, spochybnená korešpondenčná teória pravdy; zo s. 40) by si zaslúžili, podľa nášho názoru, širší rozbor.

Piata kapitola je venovaná spisom *Kategórie* a *O vyjadrovaní*, kde je teraz predmet skúmania jazyk ako „systém“ – ak som to dobre pochopil, ide o systém, ktorý býva definovaný ako účelne usporiadaný vzťah celku a jeho častí (s. 123). Ide o deskriptívnu funkciu jazyka a spôsob označovania, ako aj výrazovú stránku jazyka, ktorá sa objavuje v *Poetike* a týka sa častí jazyka, jeho syntaktických vlastností a vetnej skladby. Znázornenie systému je predstavené kompozičnou tabuľkou na s. 124.

¹ Christopher Shields, The Peculiar Motion of Aristotelian Souls, *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 2007, Vol. 81 (2007), pp. 139-161.

V závere autor venuje pozornosť odstavcu z Aristotelovho spisu *O vyjadrovaní*, 16a3-9 a snaží sa interpretovať teóriu referenčnej závislosti, poukázať na symbolické vlastnosti jazyka a na ich závislosť od „duševných zážitkov“ – v poznámke k textu je aj preklad, ktorý ponúka Buzássyová, „prejavy v duši“ (autori, napr. Ackrill, upozorňujú na nejednoznačnosť tohto odstavca).² Na konci sa pokúša o zhrnutie demarkácie medzi ľudským jazykom a formami komunikácie ostatných živočíšnych druhov.

Na konci knihy sa nachádza *index nominum* a *index locorum*.

I keď som očakával, že sa kniha bude viacej venovať Aristotelovej teórii významu a jazyku ako komunikačnému a kognitívno-logickému prostriedku, môj celkový dojem z čítania tejto práce je, že Mgr. Pavol Labuda, PhD. svoj zámer – ktorý formuluje ako „integracionistický“ pokus o rekonštrukciu neucelenej Aristotelovej „teórie jazyka“ – dosiahol a vytvoril prehľadný a zrozumiteľný tematický celok, čitateľný a informatívny, užitočný ako pre filozofické oboznámenie sa s témou, tak aj pre lingvistov zaoberajúcim sa jazykom, jeho pôvodom a spôsobom vytvárania významov.

Otázky na diskusiu:

1. Viaceré prvky rozoberaných „integracionistických“ jazykových aspektov – biologický, psychologický a sociálny – sa predsa objavujú ako spoločné. Či by niektoré z týchto spoločných prvkov mohli predstavovať aj akýsi spoločný prienik alebo dostatočné spoločné jadro Aristotelovej „filozofie jazyka“, kým by sme ostatné mohli chápať iba ako funkcionálne a patriace jednotlivým účelom jazykového použitia?
2. Či by kandidát mohol zhrnúť svoje námietky voči tradičnému pripisovaniu korešpondenčnej teórie pravdy Aristotelovi (zakladajúcej sa na teórii predikácie v *Kategóriách*)?

Na základe celkového hodnotenia predloženej habilitačnej práce a po úspešnej obhajobe **odporúčam** (s ohľadom na ostatné scientometrické ukazovatele) **udelieť** Mgr. Pavelovi Labudovi, PhD. **vedecko-pedagogickú hodnosť docent v odbore habilitačného a inauguračného konania systematická filozofia**. Predložená habilitačná práca plne vyhovuje odborným požiadavkám štandardne kladeným na úroveň habilitačných prác v danom odbore.

V Bratislave, 28. 03. 2022.

.....

² Ackrill: „There are grave weaknesses in Aristotle's theory of meaning“. *Aristotle – Categories and De Interpretatione*. Translated with notes by J. L. Ackrill. A Clarendon Press Publication, pp. 113-114, poznámka *ad* 16a3. Samotnú frázu ψυχῆ παθημάτων, Ackrill prekladá ako „affections in the soul,“ Berkov (1959) preklad: „mluvená slova jsou jistě znakem duševních prožitků“. Berka v poznámke dodáva, „Výraz »pathémata« překládáme jako »duševní prožitky«. Ve spise *O duši* chápe tím Aristoteles duševní změny, představy, myšlenky (srv. *De anim.* 1, c. 1, p. 403a 19nn).“

